

imię i nazwisko

data

klasa

Pomnik z popiołów

Przeczytaj fragment tekstu Wiesława Kota o książce Hanny Krall w kontekście literatury poruszającej tematykę wojenną i wykonaj podane zadania.

Przywołując [...] kategoryzacje gatunkowe w związku z reportażem Hanny Krall, warto przypomnieć, że zwłaszcza tużpowojenna literatura polska o tematyce martyrologicznej znacząco zbliżyła się do literatury faktu. Maksyma głosząca, że „życie jest ciekawsze od literatury” w „epoce pieców” urealniła się szczególnie drastycznie. Techniki literackie bliskie reportażowi stosowali w książkach poświęconych tematowi martyrologicznemu zarówno Tadeusz Borowski (opowiadania z tomu *Byliśmy w Oświęcimiu*), jak i Zofia Nałkowska, a także autorzy, którzy koncentrowali się na opisie Holocaustu, jak Adolf Rudnicki, Bogdan Wojdowski czy Artur Sandauer.

Tak więc reporterska książka Hanny Krall lokuje się w wyjątkowo szczęśliwym miejscu, na przecięciu gatunków: literatury, która pozbywa się atrybutów literackości tradycyjnej, porażona tematem zbrodni masowej, oraz reportażu, który powinien przekroczyć barierę sprawozdawczości, by nie pozostać zapisem w stylu podręcznika szkolnego.

Hanna Krall złożyła swój reportaż z trzech segmentów – wywiad z Markiem Edelmanem, drukowany wcześniej w prasie, w drugiej części tekstu skonfrontowany został ze światową recepcją tej bezprecedensowej relacji, która układa się pod piórem relacjonującej go reporterki w traktat o dopuszczalnych i niegodziwych formach cenzurowania pamięci. Takie ujęcie problematyki narzuca rozmówca. Marek Edelman stosuje relację zwięzłą, skrajnie odpatetyzowaną, stanowczo dystansuje się od heroicznej wersji wydarzeń.

Krall również wycisza emocje. Koncentruje się na udobitnieniu relacji ocalałego bojownika. „Zagęszczam – tłumaczy w jednym z wywiadów – z wielu zdań robię jedno. Dokładnie takie zdanie mogło nie paść, ale jest prawdziwsze od wypowiedzianego. To jest metoda przypominająca działanie wirówki”.

Relacja pomieszczona na kartach książki nie jest więc prostym zapisem rozmów – jest efektem przetargu między Edelmanem, który ma świadomość, że rzeczywistość getta tylko do pewnego stopnia może być zrozumiała dla współczesnego czytelnika, a reporterką, która chciałaby z tamtego zaginionego świata pojąć jak najwięcej. Także pomiędzy prawdą historyczną, niekiedy drażliwą i niewygodną, która jednak domaga się ujawnienia, i szacunkiem dla zmarłych, którym należy się dyskrecja i tzw. dobra pamięć.

Tak więc rozmowa Krall z Edelmanem ma cechy przetargu, w którym uczestniczą: pamięć, historia, godność i poczucie wstydu. Poza tym w reportażu wyczuwa się stałe napięcie pomiędzy tą wersją historii, jaką podają podręczniki, a jej wycinkowym obrazem, jaki przechował w pamięci pojedynczy świadek. [...]

Ta korekta spojrzenia wydobywa przed oczy czytelnika istotną opozycję, wokół której reportaż został zbudowany. Ustanawia ją kontrast, jaki istnieje pomiędzy faktami historycznymi, które powinny zostać przyjęte z obiektywizmem i dystansem, a społecznym przyzwyczajeniem, wzorcem świadomościowym, przez które owa prawda historyczna musi się przebijać.

Marek Edelman ma wyostrzoną świadomość tego, iż społeczna recepcja jego relacji dokonuje się z udziałem cenzury, która polega na próbie dopasowania niewyobrażalnej tragedii Holocaustu do wyobrażalnych miar ludzkiego nieszczęścia.

Wiesław Kot, *Czytani dzisiaj. Hanna Krall*, Poznań 2000, s. 38–40.

1 Wyjaśnij, dlaczego polska literatura o tematyce wojennej zbliżyła się do literatury faktu.

I p.

2 Co oznacza, że utwór Hanny Krall sytuuje się na przecięciu gatunków literatury i reportażu?

2 p.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3 Wymień trzy elementy, które składają się na utwór Hanny Krall. Z czego wynika taka kompozycja?

2 p.

.....

.....

.....

.....

.....

4 Wytlumacz, na czym polega „metoda wirówki” zastosowana przez Hannę Krall.

1 p.

.....

.....

.....

.....

.....

5 Napisz, efektem jakich przetargów jest relacja, którą otrzymuje ostatecznie czytelnik książki.

2 p.

.....

.....

.....

.....

.....

6 Odpowiedz, z jakim rodzajem cenzury zmagą się obiektywna prawda historyczna w książce Hanny Krall. Jaką ocenę ludzkiej recepcji zawiera ostatnie zdanie tekstu?

2 p.

.....

.....

.....

.....

.....

Propozycje odpowiedzi

Nr zadania	Wymagania Uczeń:	Kryteria punktowania
1.	I.1.1) odczytuje sens całego tekstu [...] oraz wydzielonych przez siebie fragmentów [...].	1 p. – odpowiedź, która wyjaśnia potrzebę realistycznego (werystycznego) przedstawienia martyrologii wojennej. 0 p. – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. Przykład poprawnej odpowiedzi: Twórcy poruszający wojenną martyrologię dążyli do tego, aby oddać grozę świata przedstawionego z jak największym realizmem. Celem nadrzędnym tej literatury było zbliżenie się do prawdy, wierne sportretowanie czasu wojny. Fikcja wydawała się mniej istotna wobec tego, co działo się w „epoce pieców” w rzeczywistości.
2.	I.1.2) [...] odczytuje zawarte w odbieranych tekstach informacje zarówno jawne, jak i ukryte.	2 p. – odpowiedź uwzględniająca dwa aspekty utworu: literackość i reportażowość. 1 p. – odpowiedź uwzględniająca jeden z dwóch aspektów utworu Krall. 0 p. – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. Przykład poprawnej odpowiedzi: Pierwszorzędne miejsce w książce zajmuje przekaz formułowany przez Marka Edelmana, świadka historii. Forma wydaje się transparentna, służy jedynie przekazaniu wstrząsającej treści, oddanie świadectwa. Autorka odchodzi od tradycji literackiej polegającej na stosowaniu literackich form przekazu. Jednocześnie wartość tej książki polega na przekroczeniu ram zwykłego reportażu, np. za sprawą kompozycji, retrospekcji.
3.	I.1.1) [...] odczytuje sens całego tekstu oraz wydzielonych przez siebie fragmentów [...].	2 p. – wymienienie trzech elementów oraz wskazanie genezy takiej konstrukcji. 1 p. – wymienienie trzech elementów lub wskazanie genezy takiej konstrukcji. 0 p. – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. Przykład poprawnej odpowiedzi: Książka składa się z trzech elementów: publikowanego już w prasie wywiadu z Markiem Edelmanem, odbioru tego wywiadu przez światową opinię publiczną oraz wywodu na temat tego, w jakim stopniu pamięć o wydarzeniach może być cenzurowana. Taki układ wynika ze sposobu mówienia Edelmana.
4.	I.1.4) [...] rozpoznaje zastosowane [...] środki językowe i ich funkcję w tekście.	1 p. – pełne wyjaśnienie metody pisarskiej autorki. 0 p. – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. Przykład poprawnej odpowiedzi: „Metoda wirówki” to sposób pisania, który polega na tym, że dziennikarka wybiera najistotniejsze, najwięcej mówiące wypowiedzi swojego rozmówcy („odwirowuje”), a następnie dokonuje ich kondensacji, wyciąga z nich esencję, samo sedno („zagęszcza”). Przybierają one często postać jednego dobitnego zdania. Tak skondensowane wypowiedzi wyrażają jądro problemu nawet bardziej niż autentyczne słowa Edelmana.
5.	I.1.2) [...] odczytuje zawarte w odbieranych tekstach informacje zarówno jawne, jak i ukryte.	2 p. – odpowiedź zawierająca opis dwóch kompromisów kształtujących utwór. 1 p. – odpowiedź zawierająca opis jednego kompromisu kształtującego utwór. 0 p. – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. Przykład poprawnej odpowiedzi: Relacja w książce Krall jest efektem kompromisu między podejściem Edelmana, który nie wierzy, że współczesny człowiek jest w stanie zrozumieć w pełni rzeczywistość getta, i w związku z tym ogranicza się w swoich wspomnieniach, oraz podejściem dziennikarki, która chciałaby usłyszeć jak najwięcej. Kolejny kompromis rodzi się pomiędzy pragnieniem jak najwierniejszego oddania prawdy o wydarzeniach w getcie a poczuciem, że książka nie może krzywdzić ludzi ani bezcześcić pamięci o nich.
6.	I.1.1) odczytuje sens całego tekstu [...] oraz wydzielonych przez siebie fragmentów [...].	2 p. – odpowiedź uwzględniająca zderzenie prawdy historycznej z możliwościami recepcyjnymi czytelnika oraz wskazanie oceny ludzkiej recepcji. 1 p. – odpowiedź uwzględniająca zderzenie prawdy historycznej z możliwościami recepcyjnymi czytelnika. 0 p. – inna odpowiedź lub brak odpowiedzi. Przykład poprawnej odpowiedzi: Prawda historyczna opowiadana przez naocznego świadka wydarzeń musiała się zderzyć z wizją tych czasów, jaka funkcjonuje od lat świadomości społecznej. Ponadto każdy czytelnik przefiltrowuje opowieść o Zagładzie nakreśloną przez Marka Edelmana przez swój aparat poznawczy, swoje własne, ograniczone wyobrażenia o nieszczęściach, które mogą spaść na człowieka. Ludzka recepcja jest ograniczona.

Fazy i sposoby pisania o Zagładzie w literaturze polskiej

imię i nazwisko

data

klasa

Przeczytaj fragment tekstu, w którym autorzy omawiają sposoby pisania o Zagładzie w literaturze polskiej, i wykonaj podane zadania.

Motywnieprzekazywalności doświadczenia Holocaustu, bezradności słów wobec tego, co chcą nazwać, pojawia się nie tylko w zapisach będących bezpośrednią reakcją na doznawane cierpienia, o czym już mówiliśmy, lecz także w próbach późniejszych, literackich przekazów. Imperatywowi¹ świadczenia o Zagładzie towarzyszy przekonanie, że dotychczasowe formy literackiego wyrazu nie są w stanie unieść podejmowanej problematyki, że nieodwołalny i przerażający w swej gwałtowności rozpad istniejącego ładu doprowadził do upadku wszelkich tradycyjnych sposobów literackiego opisu rzeczywistości.

Często równocześnie pojawia się ogólniejsze zastanowienie nad samą prawomocnością literackiego ujmowania tematu Zagłady, głos wskazujący na moralną dwuznaczność poddawania go literackim i artystycznym przetworzeniom: „myśl, że Zagłada mogłaby zostać spożytkowana do tworzenia dzieł kunsztownych i pięknych, zdawała się profanacją, a także absurdem – pisał Jerzy Jedlicki. Poglądy te wpisują się w szerszy nurt intelektualny, nurt krytycznej refleksji nad kulturą europejską, wytaczający przeciw niej zarzuty albo bezsilności wobec cywilizacyjnej katastrofy, jaką była Zagłada, albo wręcz współodpowiedzialności za nią. [...]

Poczucie nieadekwatności² zastanych form literackiego wyrazu skłania do poszukiwań właściwszego języka, odpowiedniejszych sposobów opisu, które pozwoliłyby przekazać wyjątkowość doświadczenia Zagłady. Wybór języka, formy, sposobu opisu często staje się wyborem punktu widzenia, niesie zgodną z nim interpretację opisywanych faktów, niekiedy jest wręcz wyrazistą deklaracją światopoglądową.

Ogólnie rzecz biorąc, ujawniają się dwa sposoby podejścia do tego zagadnienia. Dominująca tendencja, przybierająca różne formy w konkretnych realizacjach, polegała na odrzuceniu wszelkich atrybutów tradycyjnie pojmowanej literackości, konwencjonalnie rozumianego artyzmu, w imię prostoty wyrazu, dającej poczucie zbliżenia do prawdy, która postrzegana jako wartość nadrzędna – staje się podstawowym wymogiem stawianym literaturze. Owa pożądana prostota wyrazu osiągana jest poprzez zastosowanie albo formy jak najbardziej ascetycznej, niekiedy wręcz „przezroczystej”, nawiązującej do nieliterackich, urzędowych bądź potocznych, sposobów wypowiedzi, albo formy „rozbitej”, świadomie kalekiej, ostentacyjnie naruszającej utrwalone przyzwyczajenia czytelnicze.

W [...] opozycji do omówionych [...] tendencji sytuuje się twórczość świadomie sięgająca po tradycyjne formy literackie, opowiadając się tym samym – mimo wszystko – po stronie dotychczasowej kultury i traktując ten wybór jako wyrazistą deklarację światopoglądową. W ujęciu tym Zagłada interpretowana jest nie jako ostateczna konsekwencja rozwoju kultury europejskiej, lecz odstępstwo od propagowanych przez nią wartości.

Tendencja zmierzająca do wyprowadzenia problematyki Zagłady poza granice negatywnie waloryzowanego³ obszaru tradycyjnie definiowanej literatury pięknej i usytuowania jej w jednym szeregu z – pozbawionymi jakichkolwiek ambicji artystycznych, z założeniami nieliterackimi – autentycznymi świadectwami czy dokumentami przyniosła jednak, paradoksalnie, skutek odwrotny od zamierzonego. Doprowadziła do włączenia wszystkich tych – z założeniami nieliterackich relacji i świadectw – w obszar zredefiniowanej, poszerzonej sfery literackości. A w konsekwencji uruchomiła mechanizmy także (a niekiedy przede wszystkim) estetycznego ich oglądu, traktowania ich również jako dzieł sztuki.

Dorota Krawczyńska, Grzegorz Wołowicz, *Literatura polska wobec Zagłady*, pod red. Aliny Brodzkiej, Doroty Krawczyńskiej, Jacka Leociaka, Warszawa 2000, s. 16–18.

1 Wyjaśnij, na czym polega zasadnicza trudność pisania o Zagładzie.

I p.

¹ imperatyw – nakaz, reguła, zasada, która nie podlega dyskusji.

² adekwatny – odpowiedni, właściwy.

³ waloryzować – wartościować.

2 Objaśnij problem moralnej dwuznaczności pisania o Holocaustcie.

1 p.

.....

.....

.....

.....

.....

3 Jakie dwa wymagania postawił literaturze problem Zagłady?

2 p.

.....

.....

.....

.....

4 Scharakteryzuj dwie podstawowe tendencje, które można dostrzec w piśmiennictwie poruszającym tematykę Zagłady.

2 p.

.....

.....

.....

.....

.....

5 Napisz, jaki stosunek wobec kultury europejskiej wyrażają dwie odmienne tendencje panujące w piśmiennictwie o Zagładzie.

2 p.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6 Określ, jaki skutek przyniosła tendencja odrzucania literackości utworów, które opisują eksterminację narodu żydowskiego.

1 p.

.....

.....

.....

.....